

PANTERKA

*Čudesan roman o Žani Tusen,
juvelirki kraljeva*

STEFANI DEZ OR

Prevela
Maja Mihajlović

■ Laguna ■

Naslov originala

Stéphanie des Horts

LA PANTHÈRE

Copyright © Editions Jean-Claude Lattès, février 2010.

Majci

Translation copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Ko ste onda vi, vi koji dijamantima dajete miris?
Princeza Bibesko Žani Tusen
1948.

Sadržaj

1. Hotel <i>Mažestik</i>	11
2. Belgija	24
3. Moj husar	33
4. Porodično veće	42
5. Moja sestra	49
6. <i>Belle Epoque</i> i polusvet	55
7. Ceo Pariz o tome priča	65
8. Moj avijatičar	73
9. Rat	78
10. Smrt	88
11. Moj tvorac	99
12. Ulica mira broj 13	111
13. Porodično veće	123
14. Raskid	134
15. Brak	143

16. Zlatne dvadesete i darežljiva Indija	148
17. Jahte i ostalo	159
18. Rat	171
19. Otpor	179
20. Hotel <i>Mažestik</i>	186
21. Smrt	195
22. Spuštena zavesa	202
23. Oslobođenje	207
24. <i>Dragonfly</i>	219
25. <i>Fifties</i>	225
26. Panterka.	230
27. Porodično veće.	243
28. Moj suprug	254
29. Smrt	263
30. Ulica mira broj 13	271
Leksikon	281
Ličnosti u romanu	287
Hvala...	295

1.

Hotel Mažestik

Bori se hrabro ili nikako, bio je moj moto...

Pariz, 1941.

Ko sam ja? Ptica u kavezu, sjajna, sigurno i dragocena, bar su tako mislili oni muškarci koje sam volela a koji me nisu zaprosili. Gde su oni danas kad su mi toliko potrebni? Neka me iščupaju iz kandži Gestapoa, neka me ne ostavljaju samu u ovoj sobi bez izlaza, samu sa sobom i sa ne tako dragim uspomenama. Ko će me potražiti, ko će se usuditi da odbrani moje ime, ko će mi vratiti izgublenu čast, ko? Luj, Pjer, gde ste? Ne napuštajte me! Nisam tako jaka kao što se prikazujem. Molim vas... Šta ostaje od mog ponosa? Pet niski bisera srebrnkastog orijenta. Božje suze... I onaj broš koji su mi ukrali. Lapis lazuli, koral, safir, rozete u platini, ptica u kavezu... A ja sam im se toliko rugala. Švabe, kakav ološ!

Upali su u radnju rano jutros. Tek što smo otvorili, iako je atelje radio već dobra dva sata. Dodaci, privesci i

ostali ukrasi čine većinu proizvodnje. Zverke su u modi. Rajske ptice, petlovi i bubamare oduševljavaju sve, daju crtu ležernosti ovim teškim časovima koje preživljavamo. Porudžbine su retke pa obezbeđujemo zalihe. Nemci imaju ukusa, svakako, to priznajem, para takođe, i hoću da ih potroše!

Pijuckam već treću kafu, gadan bučkuriš, razmišljajući kako je možda trebalo da ostanem u Siburu. „Tvoja galama, Žana, ničemu ne služi“, rekao mi je Luj pre nego što se odselio u Njujork. „Ne možemo im ništa, a pritom okolnosti ostavljaju malo mesta koketeriji, ostanimo zasad u slobodnoj zoni, sačekajmo.“ Luj, tako mudar, tako daleko... Gestapo je upravo zatvorio jedanaest radnika iz firme, jedanaestoro njih, među njima i Lisjena Lašasanja, mog omiljenog crtača, i Žorža Remija, kralja prstenja. Tužna je ovo epoha u kojoj vladaju tikvani! Da, možda je trebalo da ostanem u Siburu...

Dva crna sitroen traksiona uz zastrašujuću škripu guma zaustavljaju se ispred broja 13. Zalupivši vrata, vojnici iskaču iz automobila, njihove čizme udaraju o tlo, prolaznici, znatiželjni, čekaju da vide koga će ovoga puta privesti. A on, Verner Best... Nisam tada još uvek znala njegovo ime, saznala sam ga mnogo kasnije. Uleću u prvi salon, raspoznajem zvukove stroge, grlene, odsečne. „*Schnell, vernünftig, still.*“ Ne govorim nemački. Mrzim Nemce. Best je naglo počeo da otvara vitrine. Savršeno, prijatelju dragi, sada znam šta radiš ovde, došao si zbog mene. Ne plašim se. Još uvek ne. Jedan vojnik viče: „Tusen, potražite Tusenovu.“ Fineta, mlada prodavačica, drhti, muca, oni udaraju, ona pada. Gadovi! Kako vas mrzim!

„Jevrejka“, dernja se vojnik, „Tusenova je Jevrejka!“

„Gospođica je Belgijanka, potiče iz Flandrije“, odgovara Fineta mucajući.

„Tusenova, gde je Tusenova?“, galami on gurajući jedno dete.

„Tu sam, gospodine“, rekoh silazeći niz stepenice od kovanog gvožđa. „Prestanite da je mučite, molim vas, ne krijem se i spremna sam da odgovorim na vaša pitanja.“

Uvek sam izuzetno vodila računa o svojoj pojavi i ulascima u kuću *Kartije*, a ovaj je ostao zapamćen. Zastavši na poslednjem koraku, grčevito sam se držala kristalnu kuglu na ogradi, i odlučila da se suočim s onim ko je izgledao kao njihov nadređeni. S Vernerom Bestom, dakle. Ja sam *Kartijeova* panterka. Sa gotovo pedeset pet godina, nemam više šta da dokazujem, niti šta više da izgubim, naročito ne dostojanstvo. Da, gospodine Beste, naročito ne dostojanstvo!

„To je savršeno, gospođo, razumni ste“, reče zastrašujuća osoba. „Osećam da ćemo se razumeti. Pođimo malo do našeg generalštaba. Znate za hotel *Mažestik*?“

„Avenija Kleber, ako se ne varam...“

„Vodite je!“

Ni pogled nisam uputila zaposlenima. U njemu bi mogli da pročitaju moj očaj. Jaka, moram da ostanem jaka. Uvek. Zarad legende i sećanja na tu ličnost koju sam gradila godinama. Kamena žena. Gvozdena dama. Oklop uliva poštovanje, hladnoća je moj štit, osećanje me užasava. Držanje, ma po koju cenu, visoko podignuta glava i

upravljanje strahom. Sprečiti paniku. Bez suza, bez plača, hodam pravo napred, kao uvek.

Narod se okupio u Ulici mira. Ne da bi videli Edvarda VII ili maharadžu od Kapurtale kako ulaze u *Kartije*. Ne, radi se o hapšenju, mom hapšenju. Vojnici me bacaju bez okolišanja u drugo vozilo. Motor se pali, i u paklenom drmusanju penjemo se Jelisejskim poljima. U velikoj pratnji stižem u središte nemačke vojne vlade. Mesto je strašno. Treći rajh je prisvojio prostorije. Nacističke zastave se vijore iznad svakog prozora, svastike prekrivaju zidove, samo jedna juvelirka može da vidi u njima simbol art dekoa. Lupkanje čizmama, zveket mašinki, ispružene ruke i hitlerovski pozdravi. *Heil!* Moje srce snažno udara, zatvorenici su izgubili dostojanstvo, a jedna majka koja moli da joj vrate sina dobija samo udarac kundakom po nosu umesto odgovora. Bože moj, zašto si nas napustio?

Odvođe me u mračnu ćeliju, u kojoj čamim beskrajno dugo. Bez vode, cigareta, samo čekanje i neizvesnost sledećeg trenutka. Jecaji iz daljine i odjednom nepodnošljiva buka. Buka koraka koji dolaze a zatim se udaljavaju, prigušeni zvuci, kratko šamaranje, reklo bi se da se istorija ponavlja, i uvek te reči izvučene iz ništavila, „*schnell, vernünftig, still*“. Ne, neću dopustiti da utiču na mene. Uspomene, šta su uspomene, delovi života koji stvaraju jednu ženu ili je pak unište. Ali nije još uvek vreme, vrata se otvaraju i ulazi nekoliko snažnih muškaraca. Vojnici. Vođe. Mučitelji. Nemci. I opet podzemni hodnici sablasnog hotela, urlici, pucnji, a zatim nesigurna tišina koju prekida marširanje po voskiranom parketu.

* * *

Uvode me u kancelariju koja odiše starinskim mirisom. Onim iz minule epohe u kojoj se dobro živelo. Verner Best je tu, okružen dvojicom čuvara i jednim pomoćnikom iz logora. Dao mi je znak da sednem. Pratlja mu se obraća sa *obergruppenfirer*. Manje-više shvatam da je on šef policije. Treba li to da mi čini čast? Mlađi je od mene. Lice mu je grubo sklepano, obrve crne a pogled mračan. Gledam ga u oči, bez ljutnje i mržnje, bez imalo oholosti, ali s blagom dozom dosade. Znam da nisam tu slučajno. Šta ako je sve to samo gruba šala? Ali *obergruppenfirer* Best nema smisla za humor.

„Ko ste vi?“

„Ime mi je Žana Tusen.“

„Budite precizniji.“

„Žana Rozin Tusen.“

„Jevrejka?“

„Ne, Belgijanka i Lorenjanka.“

„Moraćete to da dokažete. Da čujem vaše podatke, kad ste rođeni, nastavite.“

„Rođena sam 13. januara 1887. u gradu Šarlroa od majke Mari-Luiz Eleger, Flamanke, i oca Eduara Viktora Tusena, poreklom iz Oveta, blizu Domremija. Stanujem na Trgu Jena broj 1, u Parizu, u 16. arondismanu. Imam dvostruko državljanstvo, francusko i belgijsko. Radim za kuću *Kartije* u Ulici mira broj 13. Tamo vodim atelje visokog juvelirstva.“

Glas mi je poleteo kao da se odvojio od mene. U isto vreme je čvrst i promukao. Posedujem tu sigurnost koja

godinama sve više raste, gušim osećanja po svaku cenu i taj zahtev prema sebi postao je moja disciplina. Šef policije ostavlja utisak na mene, ali strah to nadilazi. A to svaka-ko nije moja prva bitka. Mladi stražar koji stoji iza Besta čudno me posmatra. Bled je, uhvatio se za puškomitraljez, reklo bi se da je upravo pogledao smrti u lice. Jesam li ja toliko strašna? Zar je moja ličnost toliko nametljiva da zbunjuje jednog noćnog stražara? Uloge nisu zamenjive tokom rata. Kao ni odnos snaga. I stražar je taj koji drži oružje. Ali otkud taj molećiv pogled?

Dok se spremao da nastavi ispitivanje, Verner Besta je prekinuo odsečan udarac na vratima. Najavili su generala nemačkih okupacionih snaga, Ota fon Štilpnagela. Taj čovek mi nije nepoznat, kupuje kod *Kartijea*. Andre Dene se bavi njegovim porudžbinama. Prodali smo mu tajanstveni zidni sat. Pravougaoni model s postoljem od oniksa i lučnom kućicom za sat od kristala. Za svakog stalnog kupca imamo dosije sa preciznim podacima o njihovom zanimanju i funkciji, o onome što vole, o njihovim „prijateljicama“ i svim onim sitnicama koje čine razliku između izbrušenog rubelita i bleđožutog dijamanta. Znam sve o svakom nacističkom dostojanstveniku. General Fon Štilpnagel zadužen je za operaciju pridobijanja, koju želi vrhovna komanda, i koja je daleko od svog cilja. „*Napušteno stanovništvo, imajte poverenja u nemačkog vojnika*“. Kako uliti poverenje podjarmljenom narodu kad je iz dana u dan sve potčinjeniji tako što se ljudi podstiču na potkazivanje i ostale podlosti. Masakri, pogubljenja bez prethodnog suđenja, nepravde, odmazde nad nevinim taocima, šuška se u dobro obavještenim krugovima da Oto fon Štilpnagel počinje ozbiljno da sumnja

u osnove Firerove politike i, da nije u pitanju bezbednost njegove porodice, koja je ostala u Berlinu, on bi davno dao ostavku.

„Čuo sam da ste primili gospođu Tusen u naše utvrđenje. Da li vam moje prisustvo smeta, *obergruppenfirere*?“, upita general sedajući a da nije ni sačekao Bestov odgovor.

„Samo izvolite“, odgovori on uz jedva primetan osmeh.

Verner Best prikiva pogled u mene. Ajkula, doživljam ga kao ajkulu i drhtim uprkos letnjoj vrućini. On ne zna da me zovu Panterka i da umem da iznenadim oštrim napadom. Dolazimo najzad do suštine. Šef policije drži u ruci jedno od mojih dela, broš po imenu „ptica u kavezu“, nemi slavuj iza rešetaka pozlaćenog zatvora, nakit koji krasi sve izloge radnje u Ulici mira, moj mali doprinos otporu.

„Šta je ovo?“, upita Verner Best bacajući prezirno nakit na sto.

„Lapis lazuli, koral, safir, rozete u platini i žuto zlato za kavez“, odgovorih uzimajući broš.

Gladim ga palcem i kažiprstom. Tako je nežno telo ptice od koral, blista oko kabošon safira, a okvir skoro nevidljiv, Luj bi bio ponosan na mene...

„Vrlo lep rad, gospodine oficire, tvrdim vam, vrlo lep rad. Zar ne bi bilo jednostavnije da ste svratili u radnju, ja bih ga za vas...upakovala?“

„Ne ismevajte me, gospođo“, prekinuo me je Best sve bešnji. „Objasnite mi zašto se ta ptica u kavezu nalazi u osam izloga u Ulici mira. Mogu ja svašta da pomislim, ali na to gledam kao na uvredu za okupatora. Ne znam šta

vi mislite o tome, moj generale, hteli ste da prisustvujete ispitivanju, recite nam onda svoje mišljenje.“

Oto fon Štilpnagel uzima broš i okreće ga u ruci. Prepoznajem čoveka koji ceni nakit. Gleda me a onda se okreće ka Bestu.

„Mislim da ova mala divota, izložena tako i toliko u Ulici mira, jeste uvreda za našu trenutnu politiku približavanja francuskom narodu. Ako je dokazano da ga je gospođa Tusen napravila nakon naše pobeđe, možemo govoriti o uvredi i gospođa će se zbog toga suočiti s posledicama. Ali ukoliko je ova dragocenost proizvedena pre rata, reći ću da se radi o nesrećnom slučaju i gospođa Tusen će biti svakako u obavezi da ga skloni iz prodaje, čekajući druga vremena. Šta vi kažete?“

„Gospođo?“, preuzima obergruppenfirer.

„Prva ptica je napravljena 1933. Peter Lemaršan ju je dizajnirao. Oboje volimo ptice i uopšte sve životinje. To je prvobitno bio privezak koji je krasio narukvicu napravljenu za Ivonu Prentan* na zahtev Pjera Freneja. Vi svakako znate da je nadimak gospođice Prentan bio Slavuj. To je poteklo od jednog novinara koji je u novinama izveo zaključak: 'Jedan slavuj ne čini proleće. Ali zato gospođica Prentan jeste pravi slavuj.'“

„Međutim, vaš slavuj u kavezu mi deluje nem kao riba, a i kao uvredljiv simbol“, nastavi Best oštro.

„Tako vi to tumačite, gospodine, prepuštam to vama“, rekoh ja sigurna da sam u pravu.

„Moj generale, nastavite, molim vas, pre nego što se iznerviram i pošaljem je iz ovih stopa u radni logor.“

* Franc.: Proleće. (Prim. prev.)

* * *

I Best ustaje, pali cigaretu i oslanja se na nadstrešnicu zazidanog kamina. Temperamentan je, to mu se ne može osporiti, privlačno je visok, uniforma mu je besprekorna, čizme izgancane, s licem za koje bi se reklo da ga je Kokto nacrtao, ali surovost u njegovom pogledu poništava svako zrnce dobrote na pomolu. Tako različit od generala Štilpnagela, koji izgleda kao da mu okolnosti naročito teško padaju. Velike bistre oči koje više ne veruju ni u šta. Reklo bi se da ima poteškoća da izabere na čiju će stranu stati. Nema mesta na ovom svetu za one koji oklevaju, bori se hrabro ili nikako, danas više nego ikad nema mesta za sumnju. Gleda me blagonaklono, generale, vi ste izgubljeni!

„Gospođo, taj slavuj?“

„Privezak kao i mnogi drugi...“

„A ostali?“

„Ne znam više, bio je tu cvrčak, Ivona Prentan je prvi put nastupila u *Sigalu*,* a zatim neizbežna Ajfelova kula. Jedan mlin verovatno za *Mulen ruž*, o bože, kako je to davno bilo. Ali imamo sve to sačuvano u Ulici mira, možete proveriti.“

„U redu, jasno je“, zaključuje general von Štilpnagel.

„Još dva ili tri pitanja, gospođo“, jasno izgovara šef policije sedajući ponovo naspram mene. „Šta znate o Etjenu Belanžeru i Džonu F. Hasiju?“

„Oni su saradnici iz Londona i Njujorka. Šta bih vam još rekla?“

„Reklo bi se da su ta gospoda povezana sa generalom De Golom u Londonu. Jer vi svakako znate da je general De

* *Cigale* (franc. cvrčak), pozorište u Parizu iz 1887. (Prim. prev.)

Gol smešten u *Kartijeovim* kancelarijama u Nju Bond stritu. Odatle je, uostalom, sastavio svoj čuveni poziv 18. juna.“

„Nikada nisam ni kročila u London, niti govorim engleski. Rat je poremetio veze između raznih kancelarija, ne možete me optužiti da sam za to odgovorna.“

„Moje službe su čule zanimljive glasine ovih dana, priča se o značkama za članove Pokreta otpora koje će se praviti u vašim radionicama u Londonu.“

„Značke? Kuća *Kartije* ne proizvodi đubre. Ali zaista, gospodine, za šta nas vi smatrate?“, viknuh besno.

„Ne znam gospođo, zasad. Ali proverićemo sve što ste nam rekli, što se tiče vašeg belgijskog porekla i slavuju gospođe Prentan. Dotle ćete ostati ovde, ako vam to ne smeta.“

„Koliko dugo?“

„Dok traje provera, zar ne, moj generale?“

„Vi ste šef policije, *obergruppenfirer*.“

„Straža, izvolite ponovo odvesti gospođu Tusen u ćeliju. Gospođo, videćemo se ponovo.“

„Na raspolaganju sam vam“, odgovorih sledeći stražara.

Još uvek zbog toga drhtim. Čudno osećanje. I hladno mi je. Stražar mi se smeši. Zašto? Malopre je bio vidno prestravljen, a sada bi se reklo da hoće nešto da mi kaže... Viši je od mene za dve glave, istina je da nisam baš visoka. Idem ispred njega, čujem zveckanje njegovog oružja koje mu udara o opasač, osećam njegov pogled na mom vratu, okrećem se tu i tamo, ali i dalje vidim nežnost u njegovom pogledu. Kad je otvorio vrata, nagnuo se i propustio me. Ne, ne razumem. Šta hoće? Lep je mladić od tridesetak godina. Ima azurnoplave oči i duge crne trepavice. Pogled

mu je skoro kao u žene, ispod gvozdene kacige. To me strašno uznemiruje. Imam osećaj da gledam svoj život kako prolazi u tim očima... Usta su mu nežna kad se smeje, osećam nešto neobično, neki zanos koji me gura ka njemu. Neshvatljivo. Mora da je to strah. Prati me u strašnim hodnicima *Mažestika*. S vremena na vreme se zaustavljam, pokazuje mi put nežnim pokretom. Imam utisak da želi da priča sa mnom. Šta želi da kaže? Noćni stražar nas pušta u predvorje tamnice, moj stražar staje pred mene a zatim ništa, čudan pozdrav i nastavljamo da tumaramo podrumima pariskog hotela. Stižemo najzad do onog što mi liči na ćelije. Stražar se povija veoma nisko kao da sam kraljica na pragu svog poslednjeg počivališta, kao Marija Antoaneta na stepenicama gubilišta, čije su dame iz pratnje stajale u dronjcima kao počasna garda. Na licu mu se ispisuje jedva primetan izraz tuge i kaže mi na francuskom bez naglaska:

„Stigli ste gospođo, žao mi je.“

„Molim?“

„Zovem se Hajnrih, gospođo.“

„Ja... zašto... reklo bi se, da li se mi poznajemo, Hajnrih?“

„Gospođo, znajte samo... vratiću se, i učiniću sve što je u mojoj moći da vam pritvor učinim prijatnijim.“

Još jednom se poklonio do zemlje. Hajnrih, ne odlazite, gde ste, htela bih da vas pitam... Ali vrata od livenog gvožđa su se zatvorila i mladi čuvar je nestao odnevši sa sobom svoje tajne i svoje bistre oči. Dobro sam se osećala uz njega. Umireno. Otišao je i strah se vratio. Zatvor Konsjeržeri nimalo ne liči na *Mažestik*, a što se kraljičine ogrlice tiče, danas je reč samo o jednom brošu. Ali šta se

dogodilo s mojom „pticom u kavezu“? Da li ju je Oto fon Štilpnagel sačuvao ili je se dočepalo ono kopile Verner Best? Hajnrih, vratite se, molim vas. Hajnrih?

Sama. Šta hoće oni od mene, ti Nemci? Da me prestraše? Da, plašim se, uspeli ste. Da mi pokažu kako izgleda moja sopstvena usamljenost? Da plačem, prošlo je otad dosta vremena... Plakala sam, poslednji put, bilo je to... Neću ni da pomišljam na to, nikad više. Moram da izdržim, da uspravim glavu, podignem bradu. Ko ste vi, pitao me je Verner Best. Ja sam Žana Tusen, *Kartijeova* panterka. Nosim u sebi simbol Veselog Pariza, zlatnih dvadesetih, strasti i otmenosti. Najčuveniji ukus potiče iz Ulice mira. Izvire između žutih i crnih stubova mermernog hrama ukrašenog zlatom kako bi preplavio najlepše gradove na svetu. Lapis lazuli, koral, safir, rozete u platini, ptica je svakako u kavezu, ali još uvek može da peva jer je sačuvala svoj ponos. Žuto zlato za rešetke. Ko je mogao misliti da će jednog dana doći da zatvore prozore hotela *Mažestik*? Ko je mogao da pomisli da će uznemiravati moj život i ovu ličnost koju sam sastavila iz komadića. Nemci, uvek Nemci, bože moj, molim te, pomози...

Skidam polako baletanke od lakovane jareće kože koje je Andre Peruda nacrtao samo za mene, zatim otkopčavam bisere, kotrljam ih među prstima i spuštam ih pažljivo na drvenu dasku. Ležem, podižem kolena do grudi. Niko me ne čeka kod kuće. Ne znam gde je Pjer, priprema pokret otpora. Ništa neće znati o mom hapšenju. Luj, već dugo me Luj nigde ne čeka. Luj je u Njujorku, Džeki i Klod su mu se najzad pridružili, on je siguran. An-Mari je još

budalaština napravila, i dalje protivureći ocu kako bi ga naterala da joj plati ponovno venčanje, ah, Kartijeovi i njihova osetljivost... Večeras će gospođica Dešarbonj, opunomoćenica, spustiti gvozdene zavese u Ulici mira. Večeras, samo večeras. Znam to dobro, sutra je novi dan...

Tišina. Kapak lupka u daljini. Kapak lupka i detinjstvo se vraća. Ponovo plačem, jecam kao devojčica... Četrdeset godina je prošlo. Bilo je potrebno samo nekoliko Nemaca i te reči koje ne želim da čujem. Bilo je to davno, baš davno, pre nego što se sve promenilo i bezbrižnost rasula. Pre Pjera, Luja i mog drugog Pjera. Pre bisera, ametista i tirkiza. Pre tajanstvenih zidnih časovnika, darežljive Indije, pantera i nemani. Pre zlatnih dvadesetih i *Belle Epoque*. Bilo je to u Belgiji, u detinjstvu, imala sam ono što se zove porodica.